

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
The Effect of Sense of Community on the Formation of Behavior Settings
(Case Study: Ritual Public Spaces of Tabriz)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

تأثیر احساس جمعی بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری
(مورد مطالعاتی: باهمستان‌های آیینی شهر تبریز)*

مینو قره‌بگلو**^۱، عباس غفاری^۲، رعنا سینمار اصل^۳

۱. استاد گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران.
۲. دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران.
۳. دانشجوی دکتری معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۳۰

چکیده

بیان مسئله: قرارگاه‌های رفتاری به‌عنوان محیط‌هایی با نقش‌های معنادار و هم‌ساز با اجتماع، از اهمیت ویژه‌ای برای بهبود کیفیت محیط زندگی، برخوردارند؛ از سویی دیگر احساس جمعی افراد، به‌عنوان عامل انسانی و هویت‌بخش در حوزه طراحی‌های محیطی است که در جهت نشان‌دادن پیوند و ادراک یکسان افراد، علاوه بر رفتارهای شخصی می‌تواند از طریق وضعیت فرهنگی جامعه به‌دست آید، لذا دستیابی به معنای واضح از محیط از یک سو و بررسی شاخصه‌های احساس جمعی در تأثیرگذاری بر هم‌ساختی مکان-رفتار، از سوی دیگر کلید درک یک قرارگاه رفتاری و شکل‌گیری محیط همساز با اجتماع است.

هدف و سؤال تحقیق: نوشتار حاضر در راستای پاسخ به این‌که هم‌ساختی مکان-رفتار در قرارگاه رفتاری چگونه تحت تأثیر مؤلفه‌های احساس جمعی است؟ با هدف شناسایی و بررسی نقش احساس جمعی در شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری تدوین شده است.

روش تحقیق: پژوهش حاضر براساس هدف دارای ماهیتی کاربردی مبتنی بر راهبرد پس‌کاوی است؛ منطبق بر این راهبرد، الگوی نظری از طریق جمع‌آوری داده‌ها و مرور ادبیات موضوع با رویکرد کیفی و با استناد به مطالعات کتابخانه‌ای به‌دست آمده و در پیمایش میدانی مورد بررسی تجربی و تدقیق قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هم‌ساختی در باهمستان‌های آیینی شهر تبریز به‌طور مؤثری تحت تأثیر مؤلفه‌های شرایط اجتماعی و روانی مرتبط با طول عمر، ادراک بالادستی و مسائل اجتماعی است و از سوی دیگر ویژگی‌های محیطی و عوامل فراشخصی (ادراک بالادستی و ادراک یکسان با دیگران) به‌عنوان معیارهای تعیین‌کننده احساس جمعی در باهمستان‌ها عمل می‌کنند. به‌عبارتی میزان همبستگی بین احساس جمعی و هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری نشان‌دهنده این مهم است که احساس جمعی به‌عنوان کاتالیزور حضور انسانی و عنصر پایه در افزایش عوامل مؤثر بر سازگاری و هم‌ساختی در محیط عمل می‌کند و به‌عبارتی احساس جمعی به شکل معناداری بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری تأثیر می‌گذارد.

واژگان کلیدی: هم‌ساختی، حضور انسانی، مکان-رفتار، ادراک بالادست.

مقدمه

خوشبختی اجتماعی شد بنابراین ارتباطات اجتماعی و الگوی هرروزه روابط تحت تأثیر قرار گرفته و تئوری‌های روابط بدون معنا را به‌وسیله محققان علوم اجتماعی رقم زد (Mahmoudi Farahani & Lozanovska, 2014, 224)؛ در این راستا قرارگاه‌های رفتاری^۱ مفهومی است که برای تجزیه و تحلیل محیط اجتماعی، روان‌شناختی و کالبدی کودکان (Wicker, 1979 & Barker, 1968) و بررسی الگوهای

تغییر شیوه زندگی جوامع در اثر صنعتی‌شدن، منجر به مهاجرت مردم به شهرها برای پیدا کردن شغل، رفاه و

*این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری «رعنا سینمار اصل» تحت عنوان «تبیین نقش احساس جمعی در فرایند شکل‌گیری باهمستان‌های آیینی شهر تبریز» است که به راهنمایی دکتر «مینو قره‌بگلو» و دکتر «عباس غفاری» در دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز از سال ۱۴۰۱ در حال انجام است.

** نویسنده مسئول: M.gharehbaglou@tabriziau.ac.ir، ۰۹۱۴۴۱۱۱۹۴۰

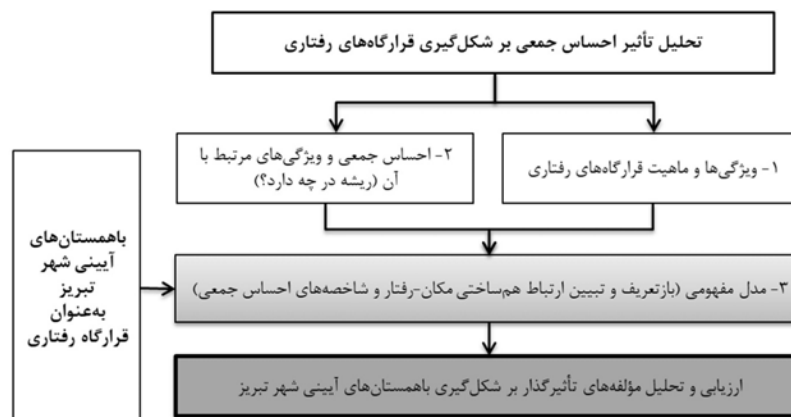
در این راستا، باهمستان‌ها^۴ به‌عنوان مفهوم جدیدی که در حوزه معماری و شهرسازی مطرح شده است، فرصت شکل‌گیری راه حل‌های نوین در ساختارهای محلات شهری با در نظر گرفتن ارزش‌ها و باورهای جامعه می‌دهد؛ با توجه به این که آیین‌ها در محلات هر شهر دارای ویژگی‌های منحصر به فرد خود است، لذا می‌تواند مفهوم جدیدی را با قابلیت وسیع در تکامل مفهوم باهمستان ارائه دهد؛ بنابراین دو مفهوم کلی باهمستان‌ها و فضاهای آیینی به‌عنوان قرارگاه رفتاری مطرح می‌شود و چون طراحی و معماری هر ظرفی (باهمستان) باید با مظلوف آن، در این جا انسان و فرهنگ منطبق بر جامعه‌ای که در آن به خود شکوفایی خواهد رسید، متناسب باشد (هم‌ساختی مکان-رفتار) و از سوی دیگر آیین‌ها با فرهنگ و باورهای هر جامعه‌ای در ارتباط مستقیم است؛ لذا مفاهیم، اصول و معیارهای باهمستان‌های آیینی به‌عنوان مورد مطالعاتی مورد توجه قرار گرفته و بنابراین تأثیر احساس جمعی بر شکل‌گیری باهمستان‌های آیینی شهر تبریز مورد ارزیابی واقع شده است.

سؤال و روش تحقیق

بنابر آن چه گذشت پژوهش حاضر براساس هدف، دارای ماهیتی کاربردی است و از راهبرد پس‌کاوی بهره می‌جوید. منطبق بر این راهبرد و در راستای پاسخ به این که هم‌ساختی مکان-رفتار در قرارگاه رفتاری چگونه به شکل معناداری تحت تأثیر مؤلفه‌های احساس جمعی است؟ در گام نخست، مفهوم قرارگاه رفتاری اصول و معیارهای محیطی مطرح در آن، با رویکرد کیفی و با استناد به مطالعات کتابخانه‌ای تبیین شده است.

در گام دوم مفهوم احساس جمعی و تأثیر آن بر هم‌ساختی مکان-رفتار از طریق مطالعات کتابخانه‌ای مورد تدوین قرار گرفته است. در گام سوم پژوهش الگوی نظری به دست آمده از طریق مطالعات میدانی در باهمستان‌های آیینی شهر تبریز با توجه به الگوی رویدادها، تحلیل رفتارهای آیینی و نوع مکان‌های شکل گرفته در ارتباط با آیین‌ها مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است (تصویر ۱).

رفتاری پایدار در زمان و مکان مشخص مطرح شده است (Meagher, 2019, 3). با توجه به ساختارهای شهری امروز که تهی از ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی به‌ویژه در حوزه تعاملات و توجه به باورها و ارزش‌های افراد جامعه است؛ تحلیل قرارگاه‌های رفتاری در شناخت رفتار انسان و در راستای شکل‌گیری محیط‌های همساز با اجتماع، از اهمیت ویژه‌ای برای بهبود کیفیت محیط زندگی، برخوردار است؛ و این مهم، تحت تأثیر عوامل مختلفی چون سازگاری میان الگوی رفتار و ظرف کالبدی وقوع آن شکل می‌گیرد. لذا کلید درک یک قرارگاه رفتاری-به‌عنوان محیط‌هایی با نقش‌های معنادار، روابط و همبستگی، احساس تعلق و هویت اجتماعی-دستیابی به معنای واضح از محیط و شاخصه‌های تأثیرگذار بر هم‌ساختی^۲ مکان-رفتار است. از سویی دیگر احساس جمعی^۳ نیز مفهومی است که در نتیجه تئوری‌های روابط بدون معنا (Mahmoudi Farahani & Lozanovska, 2014, 224)، برای تحقیقات و اقدامات حوزه اجتماعی و نشان دادن اهمیت زندگی محله-مبنا و قدرت پیوند در میان اعضای جامعه مطرح شده است (Hahm, Breiter, Severt, Wang & Fjelstul, 2016, 152). به طوری که احساس جمعی افراد، به‌عنوان شاخصه‌ای اساسی و هویت‌بخش در حوزه طراحی‌های محیطی در محلات شهری مطرح می‌شود که علاوه بر رفتارهای شخصی می‌تواند از طریق وضعیت فرهنگی جامعه به دست آید، هم از این رو توجه به فرهنگ، اعتقادات، باورها و ارزش‌های جامعه در قالب احساس جمعی می‌تواند نقش بسزایی در شکل‌گیری رفتارهای انسان و شکل‌دهی به روابط میان فردی در محیط‌های مختلف اجتماعی (قرارگاه‌های رفتاری) داشته باشد؛ لذا پژوهش حاضر با هدف شناسایی و بررسی چگونگی تأثیر احساس جمعی در شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری و به عبارتی تبیین این نکته که هم‌ساختی مطرح در قرارگاه‌های رفتاری پایدار علاوه بر عوامل درونی هم‌چون قابلیت‌های مورد انتظار درون قلمرو، به عوامل بیرونی چون احساس جمعی وابسته است، مورد تدوین قرار گرفته است.

تصویر ۱. مسیر کلی پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

پیشینه تحقیق

باتوجه به این که مفاهیم نظام‌های رفتار و قرارگاه‌های رفتاری، نسبت به مطالعه سطحی کاربری زمین و ساختمان، مبانی بسیار غنی‌تری را برای شناخت محیط فراهم می‌آورد و معماران را از نسبت‌دادن رفتارهای ناشناخته به مردم و استفاده از الگوهای طراحی بدون پشتوانه فکری رها می‌ساخت (لنگ، ۱۳۹۴، ب، ۱۳۵)، لذا رابطه مفهوم قرارگاه رفتاری با طراحی به‌سیله معماران و طراحان شهری مورد توجه واقع شده و توسعه یافت (مطلبی، ۱۳۸۰، ۵۸)؛ لنگ (۱۹۹۴) کانسپت قرارگاه رفتاری را در قالب رویکرد نوکارکردگرایی^۵ در مقابل دو رویکرد معمول پارادایماتیک و عمل‌گرایانه و به‌عنوان چارچوب نظری در توضیح و توصیف رابطه انسان-محیط در طراحی مطرح می‌کند. او در کتاب آفرینش نظریه معماری می‌کوشد کارکرد محیط ساخته‌شده را بر مبنای الگوهای رفتار انسان که متأثر از بستر فرهنگی است فرض کند و بر لزوم توجه به طیف وسیع‌تری از نیازهای انسان شامل نیازهای زیستی، اجتماعی و روانی او تأکید کند (Lang, 1987 و گلخ، ۱۳۹۱، ۶۵). بنا به دیدگاه جان لنگ، محیط‌های مختلف می‌توانند بازدارنده و یا تسهیل‌کننده رفتارهای مردم باشند اما به هیچ‌وجه تعیین‌کننده رفتارها نیستند لذا حاصل نهایی تعامل بین انسان و محیط انسان‌ساخت تنها از طریق انطباق رفتار با فضا میسر نیست بلکه هم‌زیستی بین رفتار و فضا نتیجه همبستگی مشروط بین این دو به‌واسطه تصمیم و انتخاب نهایی انسان براساس توانایی‌های جسمی و فکری او، نیازهایش و واسطه‌ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی است (لنگ، ۱۳۹۴ الف). به تعبیر تونی کاسیدی در فضاهای عمومی اگر افراد همگون باشند احتمال ارتباط متقابل بیشتر می‌شود و ناهمگونی، احتمال عدم ارتباط را افزایش می‌دهد (Cassidy, 1977 به نقل از صالحی‌نیا و معماریان، ۱۳۸۸). قابلیت کالبد در شکل‌دهی به رفتار، به‌عنوان یکی دیگر از مباحث توسط جیمز جی گیسون مطرح شده است گیسون قابلیت‌های محیط را شامل پیکره‌بندی کالبدی یک مکان رفتاری عنوان می‌کند که آن را برای فعالیت‌های خاصی قابل استفاده می‌سازد و معانی و دریافت‌های زیبایی‌شناختی را نیز تأمین می‌کند (لنگ، ۱۳۹۴، ب، ۹۱). علاوه بر این قابلیت‌های محیط ساخته‌شده از بعضی رفتارها حمایت می‌کند و رفتارهای دیگر را محدود می‌سازد (همان).

احساس جمعی به‌عنوان دیگر مبحث مرتبط با پژوهش اولین بار توسط (Sarason, 1974)، و بازتعریف مفهوم احساس جمعی و شاخصه‌های آن جهت ایجاد رابطه معنادار بین مفهوم اجتماع^۶ و احساس جمعی و ارزیابی احساس جمعی در محلات شهری توسط (McMillan & Chavis, 1986) مطرح شده است (Ramos, Carvajal Suarez, Leon & Trinidad, 2017, 12). در نهضت معماری تجدد، افرادی چون هنری رایت

و جوزف سرت و گروه ام. ای. ار. اس لندن، مفاهیم الگویی محلات را با هدف توسعه احساس جمعی از طریق ایجاد شبکه‌ای از دوستان و آشنایان در قلمرو مشترک تدوین کردند و معمارانی چون لوکوربوزیه و فرانک لوید رایت از این نظریه با تصور رفتار انسان در آینده در طرح‌های خود استفاده کردند (لنگ، ۱۳۹۴، ب، ۱۹۶).

در دهه‌های اخیر نیز، ابعاد انسانی و کیفیت اجتماعی مکان و مفهیمی چون اجتماع، بیش‌ازپیش در معماری و شهرسازی مطرح شده است و جهت‌گیری‌ها به سمت استفاده از ایده‌های تحت‌تأثیر احساس جمعی (Francis, Gieles-corti, Wood & knuiman, 2012) در طراحی شهری و معماری برای ایجاد پیوند قوی مابین انسان و محیط ساخته‌شده تغییر کرده است (Moatasim, 2005). با این حال مطالعات اندکی در رابطه با اثرات محیط انسان‌ساخت در ایجاد احساس جمعی انجام گرفته شده است (Mahmoudi Farahani & Lozanovska, 2014, 223 & Moustafa, 2009, 72)، بنابراین عطف به توضیحات فوق و ضرورت‌های مطرح‌شده، پژوهش‌های مرتبط با فصل مشترک قرارگاه‌های رفتاری و احساس جمعی مورد بررسی قرار گرفته و در قالب جدول ۱ با بررسی نتایج پژوهش‌ها ارائه و سپس ضرورت پژوهش پیش رو با تمرکز بر باهم‌ستان‌های آیینی عنوان شده است.

بیش‌ترین موضع‌گیری‌ها در پژوهش‌های انجام‌شده در رابطه با تأثیر کالبد بر رفتار در رویکردهای اختیارگرایی، امکان‌گرایی، احتمال‌گرایی و جبرگرایی صورت گرفته است (Rappaport, 1977 به نقل از صالحی‌نیا و معماریان، ۱۳۸۸، ۷) با توجه به مطالعات اندکی که در رابطه با تأثیر و تأثر احساس جمعی و محیط انسان‌ساخت صورت گرفته است؛ محققان در حوزه مطالعات محیط انسان‌ساخت به‌طور چشم‌گیری در تلاش‌اند تا چارچوبی در زمینه احساس جمعی (به عبارتی شاخصه‌های احساس جمعی) را با توجه به ویژگی‌های فیزیکی محیط تعیین کنند. هم‌چنین هنوز بررسی کامل و جامعی نسبت به تأثیر و تأثرات فرهنگ بر احساس جمعی و نقش آن در قرارگاه‌های رفتاری صورت نگرفته است و لذا هدف از پژوهش حاضر شناسایی شاخصه‌های مؤثر احساس جمعی در شکل‌گیری هم‌ساختی مکان-رفتار در قرارگاه‌های رفتاری است و بدین طریق در این جستار، نقش احساس جمعی، به‌عنوان عامل اساسی روان‌شناسی اجتماعی (Zhang & Zhang, 2017, 6) در شکل‌گیری یک باهم‌ستان آیینی به‌عنوان قرارگاه رفتاری مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

مبانی نظری

• مفهوم قرارگاه رفتاری

روان‌شناسی اکولوژیک و در پی آن نظریه قرارگاه‌های رفتاری

جدول ۱. پژوهش‌های مرتبط با قرارگاه‌های رفتاری و احساس جمعی. مأخذ: نگارندگان.

پژوهشگر	سال انتشار	عنوان	هدف تحقیق	نتایج
صالحی‌نیا و معماریان	۱۳۸۸	اجتماع‌پذیری فضای معماری	-بررسی تأثیر کالبد بر رفتار و سنجش عناصر ثابت، نیمه‌ثابت و غیرثابت بر عامل‌های روانی اجتماعی بر اجتماع‌پذیری فضای معماری	-تقویت هم‌ساختی از طریق تمایل به تعامل و حضور بیش‌تر به‌وسیله ترکیب و هم‌نشستی خاص برخی از عامل‌های انسانی مثل جنسیت، شغل، مقطع و رشته تحصیلی، پایگاه اقتصادی و حالات موقت روحی و شخصیتی با برخی عناصر ثابت، نیمه‌ثابت و پویای کالبدی و هم‌چنین با موقعیت فضا در سازمان فضایی کل
انصاری، جمشیدی و الماسی‌فر	۱۳۸۹	بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری (مطالعه موردی: پارک‌ساعی)	بررسی روند تأثیر مقوله قلمرو در کاربری فضاها و چگونگی اعمال روش‌هایی در جهت افزایش حس قلمرو در پارک‌های شهری	-بهبود امنیت و کارایی محیط با افزایش حس قلمرو، مالکیت و تحریک رفتار از طریق دقت در طراحی دید و منظر، ایجاد فضاهایی با دید طبیعی، نورپردازی و امکانات گوناگون
سربندی فراهانی، بهزادفر، عباس‌زادگان و الوندی‌پور	۱۳۹۳	کیفیات محیطی موثر بر قرارگاه رفتاری در فضاهای سبز و باز محلی	شناسایی هنجارهای کیفیات محیطی مؤثر بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری مطلوب	-هنجارهای نفوذپذیری بصری و فیزیکی، تنوع فعالیتی، امنیت و آسایش محیطی نقش بسزایی در شکل‌گیری قرارگاه رفتاری مطلوب در فضاهای سبز و باز محلی دارند.
دلاکه، بهزادفر، قلعه‌نویی و بختیار نصرآبادی	۱۳۹۶	بازشناسی الگوهای رفتاری در میدان انقلاب اصفهان	بازشناسی قرارگاه‌ها و الگوهای رفتاری در فضاهای پیرامون سی‌وسه پل	-شناسایی مهم‌ترین الگوهای رفتاری در اطراف سی‌وسه پل و ارائه راهکارهای پیشنهادی برای بهبود ارتباط رفتار و کالبد
Francis, Giesle-corti, Wood & knuiman	۲۰۱۲	ایجاد احساس جمعی: نقش فضای عمومی	بررسی ارتباط بین احساس جمعی و کیفیت فضای عمومی	-وجود فضاهای عمومی با کیفیت بالا در محله‌ها صرف نظر از این‌که مکرر استفاده می‌شود یا خیر ممکن است برای تقویت احساس جمعی در میان ساکنان مهم باشد. احساس جمعی منجر به افزایش مشارکت در امور اجتماعی و سلامت جسمی و روانی می‌شود.
Mahmoudi Farahani & Lo-zanovska	۲۰۱۴	چارچوبی برای کاوش احساس جمعی و زندگی اجتماعی در محیط‌های مسکونی	نقش محیط ساخته‌شده بر احساس جمعی و زندگی اجتماعی	-تأثیر ویژگی‌های محیط ساخته‌شده بر احساس جمعی از طریق افزایش تعداد تعاملات و فراهم‌کردن محیط دوستدار عابران -نقش احساس جمعی و زندگی اجتماعی در شکل‌گیری جامعه سالم ایمن و تقویت اقتصاد محلی و اجتماع پایدار
Zhang & Zhang	۲۰۱۷	ادراک محیط در واحد همسایگی و رفاه ذهنی و عاطفی در میان سالمندان در چین: نقش احساس جمعی به‌عنوان متغیر واسطه	بررسی رابطه مابین ادراک محیط همسایگی و بهزیستی ذهنی و تأثیر احساس جمعی به‌عنوان متغیر واسطه بر آن	-محیط همسایگی به رضایت از زندگی و معنا در زندگی و تغییرات مثبت وابسته است. احساس جمعی تا حدودی نقش واسطه میان محیط محله و رضایت از زندگی دارد و به‌طور کامل رابط میان محیط محله و معنا در زندگی و تغییرات مثبت است.

محصول تعامل میان افراد درون خود و معنایی هستند که در این رابطه شکل می‌گیرد. فعل و انفعالات درونی قرارگاه رفتاری را می‌بایست تحت فرایند معناسازی توسط افراد درون آن در نظر گرفت. نظر و تفسیر فرد از یک قرارگاه رفتاری بسیار متأثر از باورها و عقاید اوست که طی تجربه‌های پیشین خود در محیط به‌دست آورده است و بر ادراک او از محیط جدید تأثیر می‌گذارد و در عین حال به‌واسطه این تجربه جدید و سهیم‌شدن در رویدادهای آن، تصویر ذهنی فرد ممکن است تغییر کند (Wicker, 2002, 118) (جدول ۲).

براساس تعاریف روان‌شناسی (Wicker, 1979; Scott, 2005) ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری در تعیین رفتار انسان‌ها در دیدگاه دوم را در چهار مورد طبیعت فراشخصی، وابستگی

در طی زمان با جرح و تعدیل‌هایی همراه بود که بخش مهمی از آن نتیجه شکل‌گیری دو دیدگاه متضاد اما در عین حال مکمل یکدیگر است. نخست دیدگاه سنتی که قرارگاه رفتاری را سیستمی فراشخصی و خود تنظیم‌گر می‌بیند. ویژگی‌های یک قرارگاه رفتاری در دیدگاه سنتی (Barker, 1968) شامل الگوهای رفتار دائمی، ظرف کالبدی و ترکیب آن با الگوهای رفتار دائمی، دربرگیرندگی ظرف کالبدی به‌عنوان محصورکننده الگوی رفتار دائمی و درجه مشخصی از وابستگی متقابل میان الگوهای رفتار و ظرف کالبدی (هم‌ساختی) با وابستگی بیش‌تر سینومورف‌ها درون خودشان (داشتن وحدت و انسجام درونی) و هم‌چنین وجود یک دوره زمانی است. در دیدگاه دوم قرارگاه‌های رفتاری ساختارهایی اجتماعی و

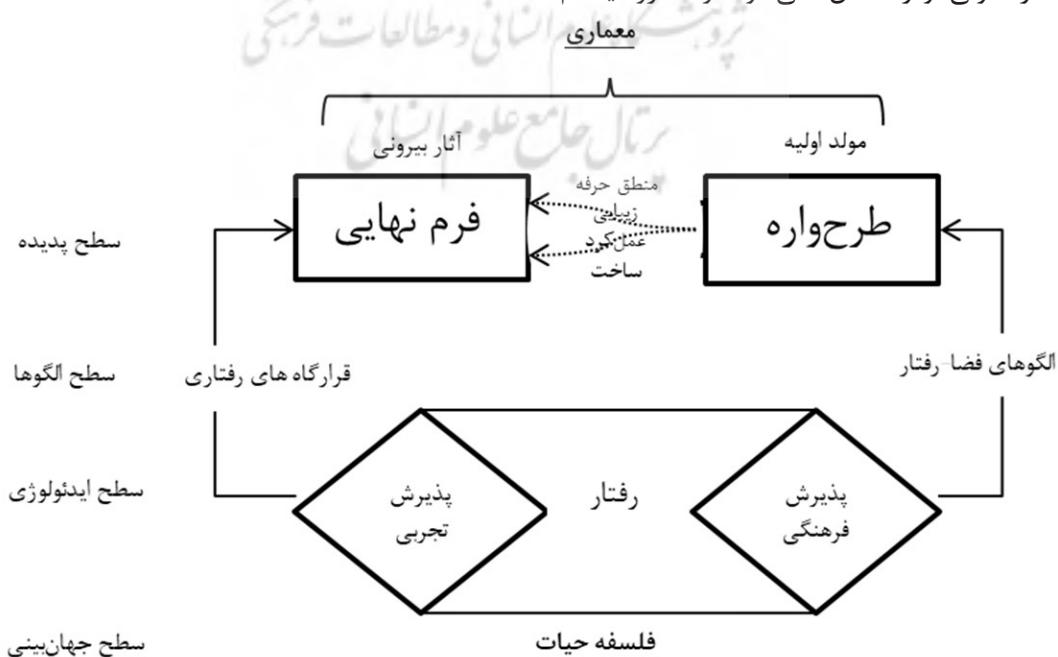
جدول ۲. مقایسه دوره‌های مختلف مکاتب روان‌شناسی و مبنای فلسفی و روش مطالعاتی آن‌ها. مأخذ: نگارندگان.

دوره‌های مکاتب روان‌شناسی	دوره اول روان‌شناسی	دوره دوم روان‌شناسی (روان‌شناسی اکولوژیک کلاسیست)	دوره سوم روان‌شناسی (روان‌شناسی اکولوژیک نوین)
معرفت‌شناسی	رفتارگرایی به‌عنوان اصل (تأکید بر فرد و ویژگی‌های شخصی)	نگاه اکولوژیک به مطالعه رفتار و تجربه انسان (محیط به‌عنوان کلیت سازمان یافته)	نگاه اکولوژیک به مطالعه رفتار و تجربه انسان و فرهنگ و باور افراد جامعه
روش‌شناسی	تحقیقات آزمایشگاهی به‌عنوان استراتژی	حضور در متن و مطالعه آن اهمیت محیط	توجه هم‌زمان به دو عامل ذهن و عین
مبنای فلسفی	اثبات‌گرایی منطقی	پدیدارشناسانه	نوکارکردگرایانه
رویکرد نظری	علمی آزمون‌گرا	مطالعه و ثبت رویدادهای روزمره	مطالعه و ثبت رفتار و محیط و فرهنگ

به ارزش‌ها، قوانین، آداب‌ورسوم، باورهای اجتماعی و سبک زندگی که بر فعالیت‌ها و تعامل‌ها در تمامی لایه‌های درونی تأثیر می‌گذارند، مربوط می‌شوند؛ هم‌چنین کورنوسیتسم که به‌عنوان سیستم پویا و زمانی به ماهیت پویا و همواره در تغییر محیط فرد اشاره دارد (Jensen & Olsen, 2019, 49). در بحث دیگری مرتبط با تأثیر و تعاملات فرد و محیط اطراف، ناری قمی در کتاب خود با عنوان، پارادایم‌های مسئله در معماری، رفتار را به دو دسته مقطعی و کوتاه و رفتار تثبیت‌شده در گذر زمان (رفتار فرهنگی) تقسیم‌بندی می‌کند و تثبیت و اصلاح الگوهای رفتار فرهنگی را در توجه به مقوله رفتار فرهنگی در طراحی می‌داند (تصویر ۲). به‌طوری که هم‌ساختی مکان-رفتار وابسته به فرهنگ کلی جامعه است و چنان‌چه یک فرهنگ کلی واجد یک مدل محیطی-رفتاری باشد لازم است که در سطح الگوها نظام مختص خود را ارائه دهد (ناری قمی، ۱۳۹۴، ۱۳۵).

و هم‌ساختی ظرف کالبدی و الگوی رفتاری، ویژگی خود تنظیم‌گری و نقش فاعل و مفعول افراد درون قرارگاه رفتاری می‌توان عنوان کرد (گلرخ، ۱۳۹۱، ۱۶-۱۸).

علاوه بر مطالب عنوان‌شده بررسی تأثیرات و تعاملات بین فرد و محیط‌های اطرافش براساس مدل سیستم‌های اکولوژیکی که توسط (Bronfenbrenner, 2005) ارائه‌شده، ضروری می‌نماید. منطبق بر نظریه برونفنبرنر، فرد به‌صورت سیستم پیچیده‌ای از روابط است که چندین سطح از محیط اطراف بر او تأثیر می‌گذارند. ساختار محیط در این نظریه به لایه‌های مختلف میکروسیستم، مزوسیستم، اگزوسیستم و ماکروسیستم طبقه‌بندی می‌شود. میکروسیستم‌ها به روابط بین فرد در حال رشد و محیط نزدیک مانند خانواده، محله و مناطق بازی، مزوسیستم‌ها به ارتباط‌های بین محیط‌های نزدیک، اگزوسیستم‌ها به محیط‌های اجتماعی که بر فرد در حال رشد تأثیر می‌گذارند ولی او را شامل نمی‌شوند و ماکروسیستم‌ها

تصویر ۲. مدلی از تأثیر رفتار فرهنگی در شکل‌دهی به کالبد. مأخذ: ناری قمی، ۱۳۹۴، ۱۳۳.

احساس نزدیکی و راحتی در خیابان‌ها بیان می‌شود (Gehl, 1996 Kim & Kaplan, 2004, 313-316).

عطف به موارد فوق شاخصه‌های احساس جمعی مطرح شده با وجود این‌که ابزار مناسبی در حوزه مطالعات علوم اجتماعی است، لکن باید فراتر از رفتارهای شخصی و ارتباطات و به‌عنوان یک متغیر فراشخصی مطالعه شود (Hill, 1996 Quoted from Moustafa, 2009, 79 & Kim & Kaplan, 2004, 315).

به‌طور مثال، سان و همکاران در انتقاد از شاخصه‌های احساس جمعی مطرح شده، استفاده بی‌قاعده بی‌محققان از شاخصه‌ها را عامل درک احساس جمعی به‌صورت فردگرا و کم‌اهمیت و مانع استفاده از چارچوب احساس جمعی به‌عنوان یک راهنما برای تحقیقات در حوزه اجتماع می‌دانند و تأکید می‌کنند که شاخص‌ها نتوانستند چگونگی تأثیر بینش‌های مختلف بر عملکرد احساس جمعی را تحلیل کنند زیرا استفاده از متغیرهای شخصی منجر به عدم بررسی زمینه‌های تاریخی و بین فرهنگی و اجتماعی (Dunham, 1986; Sonn, Bishop & Drew, 1999, 208-211) و درک ماهیت قرارگاه‌های رفتاری می‌شود، و با توجه به این‌که افراد گرایش در به اشتراک گذاشتن معناها با جهان را دارند و تجربیات و رویدادها را در فضا و زمان مشترک به اشتراک می‌گذارند و تاریخ مشترک، تجربه مشترک، سمبول‌ها و داستان‌های متداول نقش مهم در فرایند ساخت و نگهداری را دارد لذا تحقیقات فرهنگی را به‌عنوان پدیده فراشخصی آگاهی‌دهنده نسبت به احساس جمعی در کنار شاخص‌های احساس جمعی پیشنهاد می‌کنند (Sonn et al., 1999, 211-215) (جدول ۳).

• احساس جمعی هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری قدرت قرارگاه رفتاری در تعیین رفتار انسان از این ناشی می‌شود که میان همه مؤلفه‌های قرارگاه رفتاری (ظرف کالبدی و الگوی رفتاری) هم‌ساختی بسیار وجود دارد که منجر به انسجام درونی قرارگاه رفتاری می‌شود. بعضی محیط‌های کالبدی برای تأمین بعضی از رفتارها قابلیت (Gibson, 1977) بیش‌تری دارند، یا بیش‌تر برانزنده (Alexander, 1964) یک رفتار هستند؛ راجر بارکر هشت منبع نیروهای فیزیکی، نیروهای اجتماعی، تأثیر رفتار بر ظرف کالبدی، فرایندهای فیزیولوژیک، ادراک قیافه‌شناختی، آموختن، انتخاب توسط اشخاص، انتخاب توسط قرارگاه - رفتاری برای هم‌ساختی الگوهای رفتار - ظرف کالبدی عنوان کرده و نشانه‌های وحدت درونی و ماهیت قهری قرارگاه رفتاری و هم‌چنین برخی از سینومورف‌های درگیر در آن را وابسته به این منابع عنوان می‌کند.

لنگ شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری رفتارها، تأمین رفتارها در هر خردمکان و تمایلات مردم نسبت به آن‌ها، قابلیت تطبیق‌پذیری و انعطاف‌پذیری محیط براساس

بنابراین کار طراحی تصمیم‌گیری درباره این است که چه مجموعه‌ای از قرارگاه‌های رفتاری و روابط متقابل میان آن‌ها می‌باید تأمین شود و چگونه هم‌ساختی میان فعالیت‌ها (الگوهای رفتاری و ظرف کالبدی) فراهم شود. هم‌چنین باید در نظر داشت که فرایند تأثیر محیط بر رفتار و تأثیر رفتار بر محیط دو وجه متفاوتی است که در اولی محیط انسان‌ساخت با همه موجودیت خود بر رفتار مؤثر است حال آن‌که در دومی رفتارهایی ممکن است بر آن تأثیر بگذارد که مطلوب، مهم یا اجتناب‌ناپذیر تلقی شود. بنابراین در رابطه با کالبد و شیوه زندگی فرهنگی باید زمینه‌های کالبدی وقوع رفتار و زمینه‌های رفتاری شکل‌دهنده به کالبد از دید فرهنگ مورد بحث قرار گیرد (همان).

• مفهوم احساس جمعی

ساراسون در تبیین مفهوم احساس جمعی چنین شرح می‌دهد که احساس جمعی به‌عنوان ادراک یکسان با دیگران، وابستگی متقابل به دیگران، تمایل به حفظ این وابستگی متقابل با انجام دادن کارهایی که از دیگران انتظار انجام آن را داریم و احساس تعلق به ساختار قابل اعتماد و پایدار منظور می‌شود (Zhang & Zhang, 2017, 6). هم‌چنین مک میلان و چاوز چهار شاخصه و برای هر شاخصه مؤلفه‌های قابل سنجش را جهت ارزیابی احساس جمعی در محلات شهری تعریف می‌کنند (Ramos et al., 2017, 12). این چهار شاخصه عبارتند از: عضویت، تأثیرگذار بودن، یکپارچگی و برآورده شدن نیازها و ارتباطات حسی مشترک (Winkle & Woosnam, 2014, 23-24)؛ کیم و کاپلان چهار حوزه مکان دل‌بستگی (تعلق)، هویت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و پیاده‌مداری را در ارتباط با ادبیات مرتبط با احساس جمعی و شهرنشینی جدید مطرح می‌کنند و بعد دیگری را به جنبه‌های روان‌شناختی می‌دهند. مؤلفه مکان دل‌بستگی که به روش‌های مختلف شامل رضایت از جامعه، حس هم‌بستگی، سنت و تاریخ فردی و جمعی، احساس مالکیت، یکپارچگی و ادغام اجتماعی سنجیده می‌شود، مؤلفه هویت اجتماعی که با ویژگی‌های محیط فیزیکی شامل منحصربه‌فرد بودن و تمایز، پیوستگی و ارتباط بین گذشته و حال، افتخار، سازگاری محیط نسبت به زمان، مکان و رفتار و انسجام حاصل می‌شود. هم‌چنین مؤلفه تعاملات اجتماعی که با مواجهه اجتماعی رودررو و ارتباطات غیررسمی، مشارکت جمعی متقابل و شبکه‌های اجتماعی سنجیده می‌شود (Kim & Kaplan, 2004, 313-316) و در نهایت مؤلفه پیاده‌مداری که با دادن قابلیت‌ها و سرویس‌های ضروری در فاصله مناسب، امکان دسترسی به باهم‌ستان، حمل‌ونقل عمومی با دسترسی مناسب، طراحی براساس تناسبات انسانی با هدف ایجاد کیفیت محیطی بالا و

جدول ۳. معیارهای شکل‌دهنده و مؤثر بر احساس جمعی. مأخذ: نگارندگان.

معیارها	عوامل
- شبکه‌های حمایت اجتماعی - قدرت رهبری جهت حمایت و سازماندهی - زیباسازی - هویت اجتماعی محیط (پیوستگی و سازگاری محیط نسبت به زمان، مکان و رفتار) - محیط با قابلیت افزایش تعاملات - پیاده‌مداری	عوامل خارجی و ویژگی‌های فیزیکی محیط
- وابستگی متقابل به دیگران - روابط مشترک - رضایت متقابل از نیازها - مکان مشترک (تعلق) - ادراک یکسان با دیگران (ریشه روانی: شرایط روانی و اجتماعی تحت تأثیر تجربه جمعی)	عوامل شخصی و ارتباطات
- ادراک یکسان با دیگران (ادراک بالادستی) (ریشه در باور و اندیشه: ادراک تحت تأثیر فرهنگ، روایت و تاریخ مشترک، اشتراک در معنا)	عوامل فراشخصی

نیازها و با تغییر رفتارها در گذر زمان، تفاوت‌های فردی و گروهی، شناخت نقش جنسیت‌ها، شیوه زیست، تفاوت‌های فرهنگی، خرده‌فرهنگ‌ها و ویژگی‌های محیط جغرافیایی و درک هزینه‌ها و مزایا، ارزش‌ها و انگیزش‌های فردی و میزان تطبیق‌پذیری افراد را در تبیین هم‌ساختی محیط فیزیکی و الگوهای رفتار و تدوین روشی کمی برای ارزیابی سازگاری محیطی عنوان می‌کند (لنگ، ۱۳۹۴، ب، ۱۳۳) و آستانه عدم سازگاری افراد با محیط را در معیارهایشان برای قضاوت و ادراکشان از بودن در محیط دانسته و شباهت در قضاوت‌ها را مرتبط با فرهنگ باثبات‌تر و پیشینه اجتماعی-اقتصادی مشابه می‌داند (Lang, 1994, 186).

بنابراین اگر محیط انسان‌ساخت به‌عنوان منظومه‌ای از قرارگاه‌های حضور انسانی مورد نظر قرار داده شود، برای شناخت حضور انسانی شناخت دو حوزه وضع موجود حضور انسان‌ها در محیط و وضع ایده‌آلی فرهنگی ضرورت می‌یابد. در شناخت وضع موجود حضور انسان، وجوه درونی انسان شامل وجه مادی، روانی، اجتماعی و روحانی اهمیت پیدا کرده و در این‌صورت هرچه موضوع تأثیر محیط از ذات درونی انسان به سمت عینیت مادی یا جهان معنا می‌رود، اشتراک موضوعات آن با دیگر انسان‌ها بیش‌تر می‌شود (ناری قمی، ۱۳۹۴، ۱۵۷). برای مطالعه چنین روابطی (روابط انسان-محیط) لایه‌های مختلف روابط کاربر-محیط و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری محیط اهمیت پیدا می‌کند. در لایه سطحی‌تر شرایط وقوع فعل در چهار دسته نیازهای حسی، حرکتی، روانی و محیطی تفکیک می‌شود

برای رسیدن به شرایط بهینه، فعل رفتار برحسب سه معیار کیفیت فعل، زمان وقوع فعل و مکان وقوع فعل تفکیک و بررسی می‌شود و بنابراین شرایط محیطی مؤثر آنی مثل شرایط فیزیکی، فیزیولوژیکی و ادراکات ضمنی اهمیت پیدا می‌کند. لایه دوم، مسائل اجتماعی مرتبط با فعل و کالبد را شامل می‌شود (حضور، خلوت و محرمت) و در واقع مربوط به رابطه فعل یا حضور فرد (گروه) مخاطب با دیگران به‌واسطه کالبد است. لایه‌های بالاتر (سوم و چهارم) کاملاً از موضوعات ادراکی است؛ بدین معنا که ابتدا در ارتباط با محیط موضوعی توسط انسان درک می‌شود و این ادراک بر کیفیت و نیت انجام فعل تأثیر می‌گذارد. به‌عبارتی لایه سوم شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر (برچسب‌های روانی: محیط، قلمرو، فضای شخصی و ...) است و لایه چهارم به مفاهیم ادراکی تعلق دارد که تولید آن به عهده جامعه، تفاهم جمعی آن‌ها و فرهنگ بالادستی است و فهم موضوع به آشنایی مخاطب با فرهنگ جامعه وابسته است و در نتیجه شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات جمعی (معنا و هویت) مطرح می‌شود و مسائلی چون خاطره جمعی، حس مکان، دل‌بستگی به مکان، حس تعلق، روح مکان، معنا و هویت مکان را دربرمی‌گیرد (ناری قمی، ۱۳۹۴، ۱۵۷-۲۰۲) (جدول ۴). عطف به توضیحات فوق قرارگاه‌های رفتاری شامل ارکانی هست و عواملی دخیل بر هم‌ساختی مکان-رفتار است و در شرایطی که یک فرهنگ کلی مشخص و ثابت، به‌عنوان یک واقعیت موجود پذیرفته شود و هدف طراحی

نشریه علمی پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی نظر

مهم ساختارهای شهری به شمار می‌روند، با خصیصه‌هایی چون ایجاد حس اعتماد، منزلت، تعلق و افزایش مشارکت ساکنین می‌تواند به‌عنوان مکانی موفق جهت شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری و برگزاری آیین‌های شکل‌گرفته از فرهنگ و باورهای جامعه در محلات شهری عمل کرده و بنابراین پتانسیل‌های لازم جهت شکل‌گیری محیط‌های پاسخ‌گو بر رفتارهای متأثر از فرهنگ در قالب معماری و احساس جمعی را دارا است. با این تعاریف باهم‌ستان آیینی به مجموعه فضاهای شهری اطلاق می‌شود که در آن مکانی برای برگزاری مراسمات،

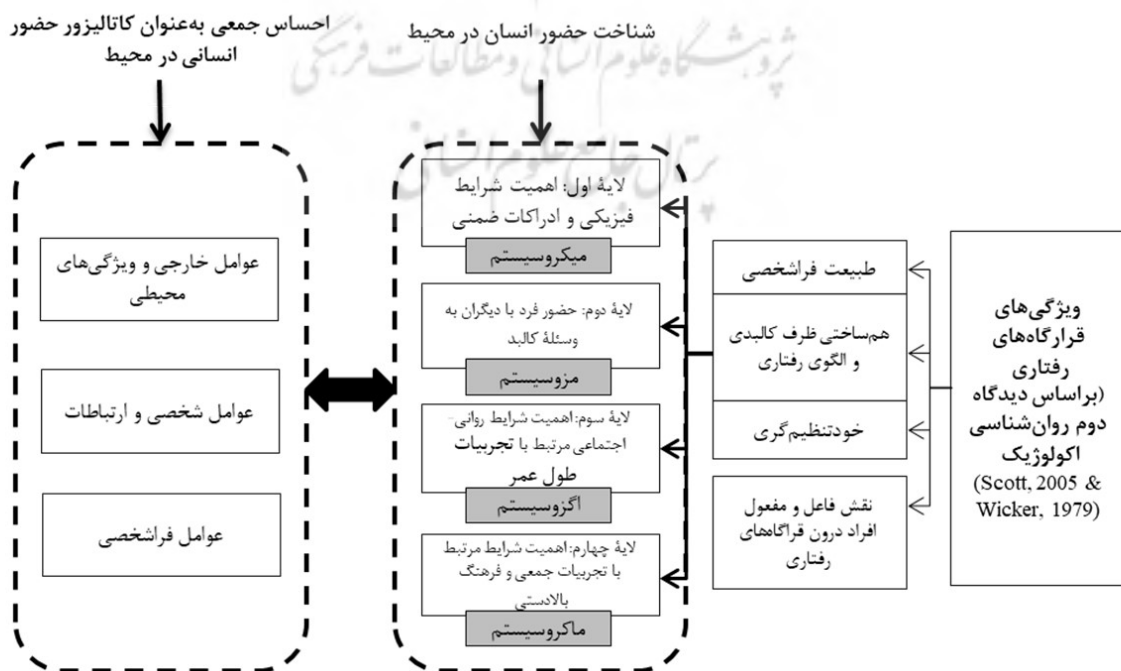
نیز به‌سازی محیط برای زندگی فرهنگی انسان باشد (همان)، احساس جمعی می‌تواند به‌عنوان عاملی تأثیرگذار در قرارگاه‌های رفتاری عمل کند به‌طوری که تحت‌تأثیر فرهنگ منجر به افزایش قابلیت‌های محیطی برای بروز رفتارهای خاص شود و در ادامه تحت‌تأثیر ویژگی‌های محیطی پرورش یافته و هم‌ساختی مکان-رفتار را شکل دهد (تصویر ۳).

مورد پژوهی

باهم‌ستان‌ها به‌عنوان مجموع فضاهای باز و بسته‌ای که از عناصر

جدول ۴. هم‌پوشانی عوامل مؤثر بر هم‌ساختی و شناخت حضور انسانی با تأکید بر لایه‌های ساختاری برون‌فبرنر. مأخذ: نگارندگان.

عوامل مؤثر بر هم‌ساختی	شناخت شرایط حضور انسانی
نیروهای فیزیکی، فرایندهای فیزیولوژیک، سازگاری محیط با توانمندی‌های مردم. استفاده مداوم و مستمر از فضا، ویژگی کالبدی خاص (Barker, 1968).	لایه اول: اهمیت شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی (وقوع فعل در دسته نیازهای حرکتی، روانی، جسمی و محیطی) (ناری قمی، ۱۳۹۴).
تأثیر رفتار بر ظرف کالبدی، تطبیق‌پذیری و انعطاف‌پذیری محیط بر اساس نیازها و تغییر رفتار در گذر زمان، تطبیق‌پذیری افراد، پیشینه اجتماعی و اقتصادی مشابه (لنگ، ۱۳۹۴، ب. ۱۳۳).	لایه دوم: حضور فرد با دیگران به‌وسیله کالبد (مسائل اجتماعی مرتبط با فعل) (ناری قمی، ۱۳۹۴).
نیروهای اجتماعی، ادراک، نقش جنسیت‌ها، تفاوت‌های فردی و گروهی، ارزش‌ها و انگیزه‌های فردی، پایداری الگوهای جاری، ویژگی‌های روانی استفاده‌کنندگان (Barker, 1968) و لنگ، ۱۳۹۴ (ب).	لایه سوم: اهمیت شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر (تأثیر ادراک موضوع بر وقوع فعل-ارتباط کامل فرد با کالبد) (ناری قمی، ۱۳۹۴).
دل‌بستگی به مکان، تعامل بین فردی و فوق فردی، نیروهای فرهنگی، عامل معنا و هویت (Barker, 1968) و لنگ، ۱۳۹۴ (ب).	لایه چهارم: اهمیت شرایط مرتبط با تجربیات جمعی و فرهنگ بالادستی (وقوع فعل تحت‌تأثیر ادراک بالادستی-ارتباط کامل فرد با کالبد) (ناری قمی، ۱۳۹۴).

تصویر ۳. مدل مفهومی تأثیر احساس جمعی بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری. مأخذ: نگارندگان.

یافته‌های تحقیق

شیوه پژوهش پایه این پژوهش همبستگی است که با تبیین الگوی معادله ساختاری، ویژگی‌های احساس جمعی به‌عنوان متغیر مستقل و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری به‌عنوان متغیر وابسته مورد ارزیابی قرار گرفته و بار عاملی هر سنجه و جایگاه هریک از متغیرهای ساخته‌شده در الگوی نظری تعیین شده است. رویه جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت تصادفی و از میان ساکنان شرکت‌کننده در مراسمات آیینی شهر تبریز بوده است. از بین ۹۲۴ پرسش‌نامه توزیع‌شده (به روش الکترونیکی و چاپی)، ۳۸۶ پرسش‌نامه تکمیل عودت داده شد؛ و منطبق بر جدول مورگان، حجم نمونه آماری از بین جمعیت شهر تبریز ۳۷۳ نفر محاسبه و مورد ارزیابی قرار گرفت. نحوه جمع‌آوری اطلاعات در پرسش‌نامه در سه بخش تنظیم شد:

آیین‌ها و باورهای متناسب با هر جامعه‌ای امکان‌پذیر باشد و درصدد برآوردن نیازهای مادی و معنوی مشترک باشد. باتوجه به ویژگی‌های فوق‌الذکر، فضاهای برگزاری مراسمات آیینی شهر تبریز شناسایی و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری در آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۵). با توجه به مدل مفهومی به‌دست آمده در مطالعات نظری، پرسش‌نامه‌ای در رابطه با زیرمعیارهای هم‌ساختی و احساس جمعی تهیه شده و جمعیت آماری برای ارزیابی این نکته که احساس جمعی به‌عنوان کاتالیزور حضور انسانی در محیط عمل کرده و در واقع به‌عنوان عنصر پایه در افزایش عوامل مؤثر بر سازگاری و هم‌ساختی عمل می‌کند مورد مصاحبه قرار گرفتند. پس از تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه میزان تأثیر ویژگی‌های احساس جمعی بر هم‌ساختی و در نتیجه شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری مشخص شد.

جدول ۵. بررسی ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز. مأخذ: نگارندگان.

مورد مطالعاتی	بازار تبریز	خیابان مارالان (محلّه مریم ننه)	حسن کوچه سی	محدوده چهارراه نادر
موقعیت سایت (قلمرو جغرافیایی)	بازار تبریز و محدوده اطراف آن همه‌ساله محل برگزاری مراسمات آیینی ملی و مذهبی است.	مابین چهارراه مارالان تا چهارراه فدک شامل مرکز محله‌های مهم و بناهای مذهبی چون مسجدالمهدی، میانه، شیطان‌آباد، ارمنی دونن و کلیسای مریم ننه و کنسولگری روسیه است.	حسن کوچه سی در مقابل مسجد چهارده معصوم در میان باغات از مراکز مهم برگزاری مراسمات آیینی در مقیاس شهری است.	محدوده چهارراه نادر نزدیک به باغ گلستان، مسجدآقابالا از جمله مناطق مشهور به برگزاری مراسمات آیینی بالاحص دسته‌های عزاداری است.
بازه زمانی	اعیاد ملی و مذهبی-محرم در طول سال	اعیاد ملی و مذهبی-محرم	محرم	محرم
طبیعت فراشخصی (ویژگی خاص)	مرکزگرا و خطی	خطی	مرکزگرا	مرکزگرا و خطی
رفتار تکرار شونده	تعامل اجتماعی و اقتصادی مردم در طول سال- دسته‌جات آیینی- جشن و پایکوبی در اعیاد نوروز	تعامل مذهبی و اقتصادی مردم در طول سال- برگزاری دسته‌جات عزاداری به‌صورت خطی و مرکزی- پایگاه‌های خرید نوروزی- پایگاه‌های نیکوکاری در مراسمات خاص ملی و مذهبی	تعامل مذهبی مردم و برگزاری دسته‌جات عزاداری در مراسمات ماه‌های محرم و صفر	تعامل مذهبی مردم و برگزاری دسته‌جات عزاداری در مراسمات ماه‌های محرم و صفر
خودتنظیم‌گری	انعطاف‌پذیری و تطبیق‌پذیری بازار تبریز در طول تاریخ و نسبت به رفتارهای مختلف	متناسب با ایام مختلف خیابان جهت برگزاری مراسمات مختلف آماده می‌شود.	قرارگاه براساس عملکردهای مختلف در طول سال تغییر وضعیت می‌دهد.	در ایام محرم این سایت منطبق با آیین‌های محرم تغییر وضعیت می‌دهد.
همساختی مکان- رفتار	وجود عوامل مؤثر بر هم‌ساختی چون نیروهای فیزیکی، اجتماعی، تطبیق‌پذیری و انعطاف‌پذیری محیط	پیشینه اجتماعی-اقتصادی مشابه، سازگاری محیط با توانمندی‌های مردم، استفاده مداوم و مستمر از فضا	پایداری الگوهای جاری- ویژگی‌های کالبدی خاص، عامل معنا و هویت	تأثیر رفتار بر ظرف کالبدی، ویژگی روانی مشابه استفاده‌کنندگان، سازگاری محیط با توانمندی‌های مردم

ریشه میانگین مربعات خطای برآورد^{۱۱} و مجذور خی^{۱۲} بر درجه آزادی استفاده شده است؛ و سپس الگوی برازش شده در الگوسازی معادله‌های ساختاری جهت ارزیابی الگوی نظری استفاده شده است.

الگویی از برازش مناسب برخوردار است که نسبت مجذور خی آن به درجه آزادی کم‌تر از ۳ باشد، مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد کم‌تر از ۰/۰۸ و مقدار نیکویی برازش و نیکویی برازش اصلاح‌شده بیش‌تر از ۶۰ درصد باشد. در این مطالعه با توجه به نتایج تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های ارزیابی، تمامی الگوهای اندازه‌گیری از برازش قابل قبولی برخوردار است (جدول ۷).

نرم‌افزار مورد استفاده برای محاسبه «الگوسازی معادله ساختاری»^{۱۳} در این پژوهش، نرم‌افزار ای کیو اس ورژن ۶^{۱۴} است که ترکیبی از تحلیل مسیر، الگوسازی علی با متغیرهای پنهان و رگرسیون‌های چندگانه را مورد استفاده قرار می‌دهد. برای ارزیابی با نرم‌افزار ابتدا آماده‌سازی داده‌ها به کمک برنامه اس.پی.اس.اس^{۱۵} صورت و سپس تدوین، تشخیص، برآورد، آزمون، اصلاح و اعتبار سنجی نهایی الگوهای نظری به‌وسیله

بخش اول شامل مشخصات آماری پرسش‌شوندگان و فضای آیینی که برای شرکت ترجیح می‌دهند (جدول ۶).

بخش دوم ارزیابی پرسش‌شوندگان در رابطه با ویژگی‌های هم‌ساختی مکان-رفتار در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز به‌عنوان مورد مطالعاتی بوده و بخش سوم مطابق الگوی نظری یادشده (تصویر ۲) شامل ارزیابی پرسش‌شوندگان در رابطه با ویژگی‌های احساس جمعی و سنجش آن در سه حوزه عوامل خارجی و ویژگی‌های جمعی، عوامل شخصی و ارتباطات و عوامل فراشخصی است. پایایی پرسش‌نامه نیز با میزان ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۵۱ در سطح بالایی مورد تأیید قرار گرفت.

اولین آزمون روایی تحلیل عاملی، آزمون کی. ام. او و سطح معناداری بارتلت^{۱۶} است. زمانی که مقدار کی. ام. او بزرگ‌تر از ۱/۶ باشد به راحتی می‌توان تحلیل عاملی کرد. هرچه این مقدار بیش‌تر باشد مناسب‌تر و کفایت نمونه‌برداری بیش‌تر خواهد بود؛ در این پژوهش این ضریب ۰/۸۵۴ است (جدول ۷).

جهت تأیید اعتبار نتایج از شاخص‌های نیکویی برازش^{۱۷}، نیکویی برازش اصلاح‌شده^{۱۸}، نیکویی برازش تطبیقی^{۱۹}،

جدول ۶. درصد متغیرهای سن، جنس، میزان تحصیلات و شرکت در مراسمات آیینی. مأخذ: نگارندگان.

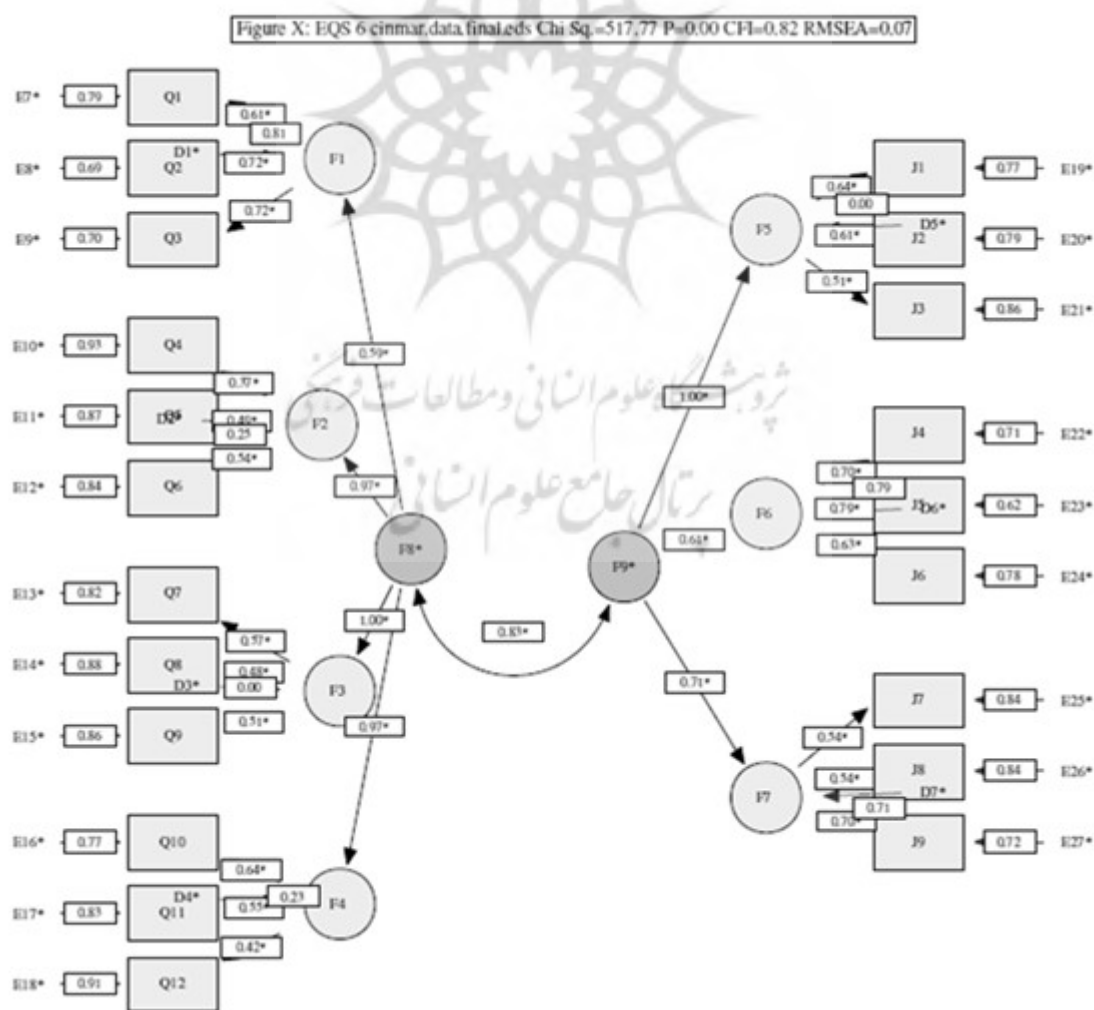
متغیر	نوع متغیر	درصد
جنس	زن	۵۷،۱
	مرد	۴۲،۹
سن	>۲۰	۵،۴
	۲۱-۴۰	۶۰،۳
	۴۱-۶۰	۲۹،۲
تحصیلات	>۶۰	۵،۱
	زیر دیپلم	۳،۸
	دیپلم	۲۱،۲
	لیسانس	۴۳،۷
شرکت در آیین‌ها	فوق لیسانس	۲۳،۹
	دکتر	۷،۵
	ملی	۳۶،۷
محله آیینی انتخاب‌شده	مذهبی	۲۱،۷
	هر دو	۴۱،۶
	بازار تبریز	۴۴،۸
	خیابان مارالان (محله مریم ننه)	۸،۸
	حسن کوچه سی	۱،۶
سایر	محدوده چهارراه نادر	۳،۵
		۴۱،۳

معرفی شده است. بارهای عاملی سنجه‌های اندازه‌گیری عامل نهفته شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی از ۰/۶۱ تا ۰/۷۲، مسائل اجتماعی از ۰/۳۷ تا ۰/۵۴، شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر از ۰/۴۸ تا ۰/۵۷ و عامل نهفته ادراک بالادستی از ۰/۴۲ تا ۰/۶۴ گسترده‌اند، هم‌چنین بارهای عاملی سنجه‌های اندازه‌گیری احساس جمعی برای عامل نهفته

ای کیو اس انجام گرفت (تصویر ۴). در نمودار الگوی معادله ساختاری تصویر ۴، دایره‌ها معرف عوامل نهفته، مستطیل‌ها معرف سنجه‌های اندازه‌گیری مربوط به آن عوامل هستند؛ و اعداد مستطیل‌های کوچک با کد E نشان‌دهنده مقداری از واریانس تعیین نشده برای هر متغیر است. در جدول ۸ نشانه تمام سنجه‌های الگوی تحلیل عامل تأییدی

جدول ۷. آزمون کی. ام. او و شاخص‌های برازش مناسب الگو. مأخذ: خروجی نرم‌افزار.

شاخص‌های برازش مناسب الگو	مقدار اندازه‌گیری شده
KMO	۰,۸۵۴
Chi Sq	۵۱۷,۷۷
GFI	۰,۸۷۷
AGFI	۰,۸۳۵
CFI	۰,۸۲۱
RMSEA	۰,۰۷۴
Chi/df	۳,۰۱

تصویر ۴. الگوی معادله ساختاری احساس جمعی به‌عنوان هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری. مأخذ: خروجی نرم‌افزار.

جدول ۸. نشانه‌های الگوسازی معادله ساختاری احساس جمعی به‌عنوان هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری. مأخذ: نگارندگان براساس خروجی نرم‌افزار.

مؤلفه	گروه	سنجه	بارعاملی	نشانه	
(۴۸) هم‌ساختی مکان-رفتار (هم‌ساختی ظرف کالبدی و الگوی رفتاری)	لایه اول: شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی	کیفیت محیط برگزاری مراسمات در تأمین نیازهای جسمی و روانی	۰/۶۱	Q1	
		تسهیلات محیط فیزیکی (مانند قابلیت پارک اتومبیل، فضای پیاده‌روی، نشستن و راحتی در تماشای مراسمات آیینی	۰/۷۲	Q2	
		پیش‌بینی توأمان فضای نیمه‌باز (مثل بالکن‌ها) و فضای باز جمعی	۰/۳۷	Q4	
		امنیت کافی محیط	۰/۴۹	Q5	
		نظم در برگزاری مراسمات با وجود شلوغی و حرکت‌های پرپیچ‌وخم	۰/۵۴	Q6	
		(خاطرات و تجربیات) و دل‌بستگی عمیق به فضای برگزاری مراسمات	۰/۵۷	Q7	
	لایه دوم: حضور فرد با دیگران به‌وسیله کالبد (مسائل اجتماعی)	لایه سوم: شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر	ذهنیت شکل‌گرفته از کودکی در رابطه با شلوغی و ازدحام فضای برگزاری مراسمات	۰/۴۸	Q8
		تفکیک قابل فهم مکان نمایش آیین‌ها و تماشای برگزاری مراسمات	۰/۵۱	Q9	
		اشتراک تجربه با نسل‌های قبل‌تر در برگزاری مراسمات آیینی به شیوه سنتی	۰/۶۴	Q10	
		ذهنیت حرکت مسیر خطی و دایره‌ای در مراسمات براساس تجربه‌های پیشین	۰/۵۵	Q11	
		یادآوری هویت و تاریخ مشترک با دیگران به‌واسطه وجود بناهای تاریخی در محل برگزاری مراسمات	۰/۴۲	Q12	
		(۴۹) احساس جمعی	عوامل خارجی و ویژگی‌های محیطی	امکان ارتباط با دیگران به‌واسطه برگزاری مراسمات آیینی	۰/۶۴
فرایند برگزاری مراسمات و نحوه سازماندهی آن‌ها	۰/۶۱			J2	
حمایت گروه‌های خاص در برگزاری مراسمات آیینی	۰/۵۱			J3	
عوامل شخصی و ارتباطات	اعتبار اجتماعی		۰/۷۰	J4	
	تأمین نیازهای متقابل		۰/۷۹	J5	
	داشتن وضعیت اقتصادی-اجتماعی مشترک با افراد شرکت‌کننده در مراسمات		۰/۶۳	J6	
	عوامل اجتماعی-مذهبی و عقیدتی مشترک با افراد شرکت‌کننده		۰/۵۴	J7	
	باورها و عقاید شخص		۰/۵۴	J8	
	تجربه زیسته شخص (فرهنگ و تاریخ مشترک با دیگران)		۰/۷۰	J9	

عوامل خارجی و ویژگی‌های محیطی (وقوع فعل تحت تأثیر ادراک بالادستی) ارزیابی و در **جدول ۹**، بارعاملی و سطح معناداری هر معیار ارائه شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بیش‌ترین معیار مؤثر بر هم‌ساختی تأثیر ادراک بر وقوع فعل است. معیارهای مسائل اجتماعی و ادراک بالادستی عوامل بعدی تأثیرگذار بر هم‌ساختی هستند و سهم شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی از سایر ابعاد کم‌تر است.

هم‌چنین عوامل مؤثر بر احساس جمعی با سه معیار عوامل خارجی، عوامل شخصی و عوامل فراشخصی ارزیابی و در **جدول ۸**، بارعاملی و سطح معناداری هر معیار ارائه شده است.

در این الگو بیش‌ترین معیار مؤثر بر احساس جمعی عوامل خارجی و ویژگی‌های محیطی است و سپس عوامل فراشخصی به‌عنوان مؤلفه تأثیرگذار بر احساس جمعی عمل

عوامل خارجی و ویژگی‌های محیطی از ۰/۶۴ تا ۰/۵۱، عوامل شخصی و ارتباطات از ۰/۶۳ تا ۰/۷۹ و عوامل فراشخصی از ۰/۵۴ تا ۰/۷۰ گسترده‌اند. باتوجه به این‌که سنجه‌هایی که بارعاملی آن‌ها کم‌تر از ۰/۴ است به‌دلیل تأثیر نامحسوس آن‌ها در اندازه‌گیری متغیر پنهان، غربال می‌شوند؛ یکی از سنجه‌ها حذف و بقیه سنجه‌ها، به‌عنوان عوامل مؤثر بر معیارهای شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری تعریف شدند.

در این الگو ابتدا عوامل مؤثر بر هم‌ساختی با چهار معیار نیازهای حرکتی، روانی، جسمی و محیطی مرتبط با وقوع فعل (اهمیت شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی)، مسائل اجتماعی مرتبط با فعل (حضور فرد با دیگران به‌واسطه کالبد)، تأثیر ادراک موضوع بر وقوع فعل (اهمیت شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با طول عمر و وقوع فعل تحت تأثیر ادراک بالادستی) (اهمیت شرایط مرتبط با تجربیات جمعی

از دحام در فضای برگزاری مراسمات یک ذهنیت کاملاً مورد انتظار است. هم‌چنین عطف به ویژگی‌های قرارگاه رفتاری در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز، تفکیک قابل فهم فضا به گونه‌ای است که مکان نمایش آیین‌ها و تماشای برگزاری مراسمات به خوبی از هم جدا شده و قابل فهم است، لذا، اهمیت نحوه سازماندهی مراسمات مابین کاربران محیط منجر به دریافت این مهم می‌شود که ادراک موضوع و شرایط روانی و اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر در شکل‌گیری هم‌ساختی قرارگاه‌های رفتاری اهمیت پیدا می‌کند؛ چنان‌چه بر اساس دیدگاه میگر قابلیت‌ها و انتخاب‌هایی که محیط در اختیار افراد قرار می‌دهد، رفتار افراد در محیط را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و به‌عبارتی مردم محیط را طی تجربه‌های کارکردی (فایده‌ها و استفاده‌هایی که محیط برای آن‌ها دارد) ادراک می‌کنند (Meagher, 2019, 6). در وهله بعد مسائل اجتماعی و ادراک بالادستی با تأثیر یکسان، نمود پیدا کرده است، چرا که در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز نوع مسیر حرکت و نحوه سازماندهی برگزاری مراسمات و ویژگی‌های کالبدی خاص چون وجود بناهای تاریخی و مذهبی به‌عنوان طبیعت فراشخصی (ویژگی خاص) باهم‌ستان آیینی در ذهنیت شرکت‌کنندگان به‌عنوان خاطره گویا از نسل‌های قبل‌تر مطرح می‌شود، این ویژگی را ویکر تحت مفهوم چرخه‌های معناسازی مطرح می‌کند (Wicker, 2011, 7). در این دیدگاه، افراد متأثر از دانش و عقاید خود در یک قرارگاه رفتاری شرکت می‌کنند و با رویدادهای آن همراه می‌شوند

می‌کند و سهم عوامل شخصی و ارتباطات از دو بُعد دیگر کم‌تر است.

در نهایت با تلفیق هر دو الگو میزان تأثیر احساس جمعی به‌عنوان کاتالیزور حضور انسانی برآورده شده و همبستگی بین احساس جمعی و هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری ۸۳٪ برآورد شده است (جدول ۱۰). عطف به موارد فوق هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری همان احساس جمعی است و به‌عبارتی احساس جمعی به شکل معناداری بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری تأثیر می‌گذارد.

بحث

عطف به یافته‌های تحقیق در رابطه با میزان عوامل مؤثر بر هم‌ساختی شکل‌دهنده باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز به‌عنوان قرارگاه رفتاری و عوامل مؤثر بر احساس جمعی، شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر (لایه اگزوسیستم)، از اهمیت بیش‌تری مابین شرکت‌کنندگان مراسمات آیینی، برخوردار است؛ چرا که تحلیل‌های مبتنی بر مبانی نظری در رابطه با ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتاری در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز نشان می‌دهد که خاطرات و تجربیات و هم‌چنین دلبستگی عمیق به فضای برگزاری مراسمات زمینه‌ساز حضور افراد در باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز است و نشان‌دهنده این مهم است که اکثریت افراد تمایل به شرکت در مراسمات محلات آیینی کودکی خود را دارند و در این بین تجربیات طول عمر چون شلوغی و

جدول ۹. بارعاملی و سطح معناداری معیارهای ارزیابی هم‌ساختی مکان-رفتار و احساس جمعی. مأخذ: نگارندگان براساس خروجی نرم‌افزار.

متغیر	نشانه	بارعاملی	سطح معناداری
هم‌ساختی (شرایط فیزیکی و ادراکات ضمنی)	F1	۰/۵۹	۰/۰۰
هم‌ساختی (مسائل اجتماعی)	F2	۰/۹۷	۰/۰۰
هم‌ساختی (شرایط روانی-اجتماعی مرتبط با تجربیات طول عمر)	F3	۱/۰۰	۰/۰۰
هم‌ساختی (ادراک بالادستی)	F4	۰/۹۷	۰/۰۰
احساس جمعی (عوامل خارجی)	F5	۱/۰۰	۰/۰۰
احساس جمعی (عوامل شخصی)	F6	۰/۶۱	۰/۰۰
احساس جمعی (عوامل فراشخصی)	F7	۰/۷۱	۰/۰۰

** همبستگی در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است ($P > 0.001$).

جدول ۱۰. بارعاملی و سطح معناداری ارزیابی احساس جمعی به‌عنوان هم‌ساختی شکل‌دهنده قرارگاه‌های رفتاری. مأخذ: نگارندگان براساس خروجی نرم‌افزار.

متغیر	نشانه	بارعاملی	سطح معناداری
هم‌ساختی	F8	۰/۸۳	۰/۰۰
احساس جمعی	F9	۰/۸۳	۰/۰۰

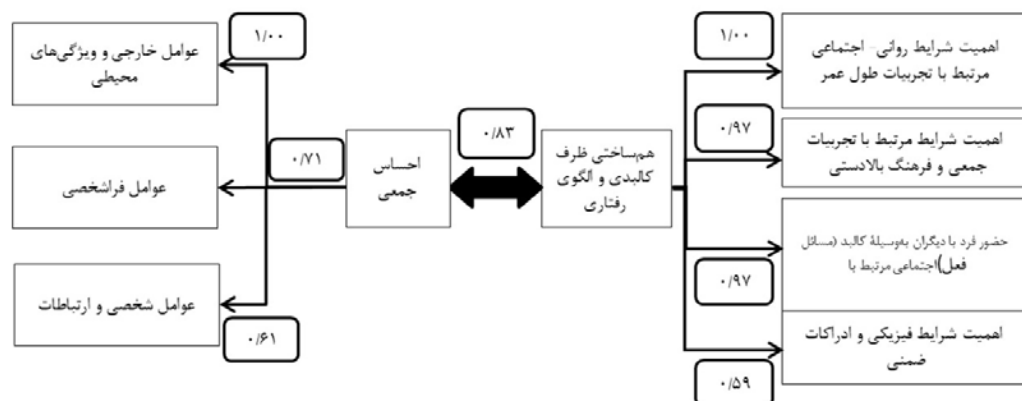
** همبستگی در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است ($P > 0.001$).

موضوع نشان می‌دهد که نیرویی قوی‌تر (فراتر) از عوامل سطحی فیزیکی جاذب افراد مختلف در قرارگاه‌های رفتاری است.

هم‌چنین با استناد به شاخص‌های احساس جمعی در یافته‌های تحقیق، عوامل خارجی و ویژگی‌های جمعی از اهمیت بیش‌تری مابین شرکت‌کنندگان مراسمات آیینی برخوردار است، چرا که امکان ارتباط با دیگران به‌واسطه برگزاری مراسمات در شرایط مختلف را به افراد می‌دهد و هم‌چنین نحوه برگزاری مراسمات و نوع سازماندهی آن‌ها افراد را برای شرکت در مراسمات ترغیب می‌کند و به‌عبارتی نشان‌دهنده قدرت باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز در تعیین رفتار کاربران است که ناشی از هم‌ساختی میان همه مؤلفه‌های قرارگاه رفتاری است و از دیدگاه لنگ منجر به انسجام درونی در آن می‌شود (لنگ، ۱۳۹۵، ب، ۱۲۳)؛ هم‌چنین فرهنگ و تاریخ مشترک با دیگران و باورها و عقاید مشترک شخص با دیگران از درجه اهمیت بیش‌تری مابین کاربران باهم‌ستان‌ها برخوردار است، چرا که عامل معنا و هویت و پیشینه مشابه مابین شرکت‌کنندگان، افراد را به یک ادراک بالادستی که ناشی از فرهنگ بالادستی است متصل می‌کند و منجر به هم‌ساختی رفتار-مکان و پیوند قوی میان مؤلفه‌های شکل‌دهنده باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز چون موقعیت جغرافیایی، بازه زمانی، طبیعت فراشخصی، رفتار تکرارشونده، خودتنظیم‌گری و هم‌ساختی می‌شود؛ همان‌طور که (Rappaport, 1995) عنوان می‌کند، احساس جمعی می‌تواند به‌عنوان یک روایت (سرگذشت) مشترک استنباط شود و با تجزیه و تحلیل داستان‌های مشترک و آیین‌های یک گروه خاص کاملاً درک و تفسیر شود (Sonn et al., 1999, 215)؛ در مقابل، عوامل شخصی چون اعتبار اجتماعی و تأمین نیازهای متقابل کم‌ترین تأثیر را در انتخاب باهم‌ستان آیینی برای کاربران دارد که نشان‌دهنده این امر است که در فرهنگ مردم عوامل فراشخصی و ادراکات بالادستی به‌طور مؤثری نقش ایفا

(ibid)، مؤلفه‌هایی که برون‌فربر در لایه ماکروسیستم طبقه‌بندی می‌کند و بر تمامی لایه‌های درونی تأثیر می‌گذارند، هم‌چنین خود تنظیم‌گری باهم‌ستان‌های آیینی نسبت به رفتارهای مختلف و متناسب با ایام مختلف و تأثیر رفتار بر شکل‌گیری فضای متناسب با آن به‌طور مثال درک وجود نظم در برگزاری مراسمات با وجود شلوغی و حرکت‌های پرپیچ‌وخم من جمله دلایل اهمیت مسائل اجتماعی است، چنان‌چه براساس ایده قرارگاه‌های رفتاری الگوهای همانندی از الگوی کالبدی ممکن است توانایی پذیرش الگوهای رفتاری گوناگون را برای مردم مختلف و در زمان‌های متفاوتی از روز، هفته یا سال (میث کورنوسیستم در نظریه برون‌فربر) داشته باشد (گلرخ، ۱۳۹۱، ۵۸). عطف به مطالب فوق، وقوع رفتارها در محیط بسیار وابسته به این است که بستر نیز پذیرای وقوع این الگوهای رفتاری باشد. البته آن‌چه که رخ می‌دهد به گرایش‌ها، انگیزش‌ها، دانش و توانمندی‌های مردمی که با آن درگیر هستند، بستگی دارد، چنان‌چه فراتر از یک رابطه ساده بین شخص و محیط، فرایندهای فرهنگی در سطح کلان نیز با محیط فیزیکی مرتبط هستند، به‌طور مثال، قابلیت‌های خاص محیط در چارچوب‌های فرهنگی-اجتماعی مختص یک جامعه که به‌طور جمعی فرصت رفتاری را ایجاد و حفظ می‌کنند به وجود می‌آید (لایه ماکروسیستم) و باتوجه به این‌که برخی از قابلیت‌ها از طریق فعالیت‌های جامعه شکل می‌گیرند بسیاری از ارزش‌های اجتماعی و اولویت‌های منحصربه‌فرد فرهنگی در محصولات، مصنوعات و محیط‌های ساخته‌شده آن‌ها ایجاد می‌شود (Meagher, 2019, 6).

در این بین تسهیلات فیزیکی و راحتی در تماشای برگزاری مراسمات نسبت به سایر عوامل از درجه اهمیت کم‌تری مابین شرکت‌کنندگان مراسمات آیینی برخوردار است، این در حالی است که یافته‌های تحقیقات پیشین نشان‌دهنده اهمیت عوامل فیزیکی چون پیاده‌راه‌ها (Mahmoudi Farahani & Lozanovska, 2014, 226; Lund, 2002) است، قیاس این

تصویر ۵. ارتباط میان متغیر هم‌ساختی و احساس جمعی و درجه‌بندی معیارهای مؤثر بر ارتباط آن‌ها. مأخذ: نگارندگان.

۱.۱ Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA
 ۱.۲ X²-chi/df
 ۱.۳ Confirmatory Factor Analysis-CFA
 ۱.۵ SPSS

می‌کند و به عبارتی احساس جمعی افراد عامل مؤثر در شکل‌گیری باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز است (تصویر ۵).

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رابطه معنادار بین هم‌ساختی مکان-رفتار به‌عنوان ویژگی قرارگاه‌های رفتاری و متغیرهای دخیل در احساس جمعی وجود دارد؛ براساس یافته‌ها، مدلی نظری برای تعیین مؤلفه‌های مؤثر بر احساس جمعی در شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری جهت رسیدن به قرارگاه‌های رفتاری پایدار پیشنهاد شده و در این پژوهش مورد سنجش قرار گرفته است و طراحان به‌ویژه طراحان محیط شهری از ویژگی‌های به‌دست‌آمده در الگوی نظری جهت رسیدن به قرارگاه‌های رفتاری پایدار می‌توانند بهره‌مند شوند؛ تحلیل باهم‌ستان‌های آیینی شهر تبریز جهت تدقیق نتایج پژوهش نشان می‌دهد، ویژگی‌های محیطی باهم‌ستان آیینی به‌عنوان یک قرارگاه رفتاری به شاخصه‌های احساس جمعی وابسته است، به‌طوری‌که معیارهای مؤثر بر هم‌ساختی، تأثیر شرایط اجتماعی و روانی مرتبط با طول عمر و ادراک بالادستی و مسائل اجتماعی است و معیارهای تعیین‌کننده در احساس جمعی نیز عوامل خارجی و ویژگی‌های محیطی و عوامل فراشخصی (ادراک بالادستی و ادراک یکسان با دیگران) است و نشان‌دهنده این مهم است که احساس جمعی به‌عنوان کاتالیزور حضور انسانی در محیط عمل کرده و در واقع به‌عنوان عنصر پایه در افزایش عوامل مؤثر بر سازگاری و هم‌ساختی عمل می‌کند. می‌توان گفت هم‌ساختی مطرح در قرارگاه‌های رفتاری پایدار علاوه بر عوامل درونی هم‌چون قابلیت‌های مورد انتظار درون قلمرو، به عوامل بیرونی چون احساس جمعی وابسته است و به‌عبارتی احساس جمعی به شکل معناداری بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری تأثیر می‌گذارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. Behavior Setting

۲. Synomorphy: هم‌ساختی یا سینومورفی به این معنی است که بدون ارتباط ساختی مابین قلمرو و رفتار انسان امکان تشکیل یک مکان-رفتار پایدار نمی‌تواند وجود داشته باشد. هم‌ساختی یا تبیین رابطه الگوهای رفتار و الگوهای محیط کالبدی در منابع مختلف هم‌زیستی، سازگاری، برزندگی و قابلیت معنا شده است.

۳. Sense of Community

۴. Public Space

۵. Neo-Functionalism

۶. Community

۷. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) and

Bartlett's Test of Sphericity

۸. Goodness of Fit Index-GFI

۹. Adjusted Goodness of Fit Index-AGFI

۱۰. Comparative Fit Index-CFI

فهرست منابع

- انصاری، مجتبی؛ جمشیدی، سمانه و الماسی‌فر، نینا. (۱۳۸۹). بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری مطالعه موردی: پارک ساعی. *آرمانشهر*، ۴، ۳۳-۴۸.
- دلاکه، حسن؛ بهزادفر، مصطفی؛ قلعه‌نویی، محمود و بختیار نصرآبادی، آمنه. (۱۳۹۶). بازشناسی الگوهای رفتاری در میدان انقلاب اصفهان. *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۲۱ (۶)، ۹۵-۱۱۱.
- سربندی فراهانی، معصومه؛ بهزادفر، مصطفی؛ عباس‌زادگان، مصطفی و الوندی‌پور، نینا. (۱۳۹۳). کیفیات محیطی مؤثر بر قرارگاه رفتاری در فضاهای سبز و باز محلی. *مطالعات برنامه‌ریزی شهری*، ۵ (۲)، ۱۰۱-۱۱۵.
- صالحی‌نیا، مجید و معماریان، غلامحسین. (۱۳۸۸). اجتماع‌پذیری فضای معماری. *هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*، ۴۰، ۵-۱۷.
- گلرخ، شمین. (۱۳۹۱). *قرارگاه رفتاری: واحدی پایه برای تحلیل محیط*. تهران: انتشارات آرمانشهر.
- لنگ، جان. (۱۳۹۴الف). *آفرینش نظریه معماری، نقش علوم رفتاری در طراحی محیط (ترجمه علیرضا عینی‌فر)* (۱۳۸۱). تهران: دانشگاه تهران.
- لنگ، جان. (۱۳۹۴ب). *آفرینش نظریه معماری، نقش علوم رفتاری در طراحی محیط (ترجمه علیرضا عینی‌فر)* (۱۳۹۵). تهران: دانشگاه تهران.
- مطلبی، قاسم. (۱۳۸۰). روان‌شناسی محیطی: دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. *هنرهای زیبا*، ۱۰، ۵۲-۶۷.
- ناری قمی، مسعود. (۱۳۹۴). *پارادایم‌های مسئله در معماری-رویکردی به طرح مسئله فرهنگ‌گرا و کاربرمحور در معماری*. تهران: مؤسسه علم معمار.
- Alexander, Ch. (1964). *Notes on the Synthesis of Form*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Barker, R. G. (1968). *Ecological Psychology: Concepts and Methods for studying the environment of human behavior*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human: Bio ecological Perspectives on Human Development*. Sage.
- Cassidy, T. (1997). *Environmental Psychology*. Uk: Psychology Press.
- Dunham, H. W. (1986). The community today: Place or process. *Journal of Community Psychology*, 14, 399-404.
- Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L. & Knuiaman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32 (4), 401-409.
- Gehl, J. (1996). *Life between buildings: Using public space*. (3rd ed.). Copenhagen, Denmark: Arkitektens Forlag.
- Gibson, J. (1977). *An Ecological Approach to visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hill, J. (1996). Psychological sense of community: Suggestions for future research. *Journal of Community*

Psychology, 24, 431-438.

- Hahm, J., Breiter, D., Severt, K., Wang, Y. & Fjelstul, J. (2016). The relationship between sense of community and satisfaction on future intentions to attend an association's annual meeting. *Tourism Management*, 52, 151-160.
- Jensen, A. K. & Olsen, S. B. (2019). Childhood Nature Experiences and Adulthood Environmental Preference. *Ecological Economics*, 156, 48-56.
- Kim, J. & Kaplan, R. (2004). Physical and Psychological Factors in Sense of Community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. *Environment and Behavior*, 36, 313-340.
- Lang, J. (1994). *Urban Design, the American Experience*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The role of the behavioral sciences in environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Lund, H. (2002). Pedestrian Environments and Sense of Community. *Journal of Planning Education and Research*, 21, 301-312.
- Mahmoudi Farahani, L. & Lozanovska, M. (2014). A Framework for Exploring the Sense of Community and Social Life in Residential Environments. *International Journal of Architectural Research Archnet-IJAR*, 8, 223-237.
- Meagher, B. R. (2019). Ecologizing Social Psychology: The Physical Environment as a Necessary Constituent of Social Processes. *Personality and Social Psychology Review*, 24 (1), 3-23.
- McMillan, David. W. & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.
- Moatasim, F. (2005). *Practice of Community Architecture: A Case Study of Zone of Opportunity Housing Co-operative*. Montreal: School of Architecture McGill University.
- Moustafa, Y. (2009). Design and Neighborhood Sense Of Community: An Integrative and Cross-culturally Valid Theoretical Framework. *International Journal of Architectural Research*, 3 (1), 71-91.
- Nair, P. & Fielding, R. (2009). *The Language of School Design Patterns for 21st Century Schools*. Minneapolis, MN. USA: The International Forum for Innovative Schools.
- Ramos, A. K., Carvajal Suarez, M., Leon, M. & Trinidad, N. (2017). Sense of community, participation, and life satisfaction among Hispanic immigrants in rural Nebraska. *K o n t a k t press*, 19, 1-12.
- Rappaport, J. (1995). Empowerment meets narrative: Listening to stories and creating settings. *American Journal of Community Psychology*, 23, 795-807.
- Rappaport, A. (1977). *Human Aspect of Urban Form*. New York: Perarnon.
- Scott, M. M. (2005). A Powerful Theory and a Paradox: Ecological Psychologists after Barker. *Environment and Behavior*, 37 (3), 295-329.
- Sarason, S. (1974). *The psychological sense of community*. San Francisco, CA, USA: Jossey-Bass.
- Sonn, Ch. C., Bishop, B. J. & Drew, N. M. (1999). Sense of Community: Issues and considerations from a cross-cultural perspective. *Community, work and Family*, 2 (2), 205-218.
- Wicker, A. (1979). *An Introduction to Ecological Psychology*. Monterery.
- Wicker, A. (2002). Ecological psychology: Historical contexts, current conception, prospective directions. In R. B. Bechtel & A. Churchman (Eds.), *Handbook of environmental psychology*, 114-126, John Wiley & Sons.
- Wicker, A. (2011). Perspectives on Behavior Settings: With Illustrations from Allison's Ethnography of a Japanese Hostess Club. *Environment and Behavior*, 37, 295- 329.
- Winkle, Ch. & Woosnam, K. M. (2014). Sense of community and perceptions of festival social impacts. *International Journal of Event and Festival Management*, 5 (1), 22-39.
- Zhang, Z. & Zhang, J. (2017). Perceived residential environment of neighborhood and subjective well-being among the elderly in China: A mediating role of sense of community. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 1-5.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI:10.22034/BAGH.2024.392773.5365
 URL:https://www.bagh-sj.com/article_188119.html

نحوه ارجاع به این مقاله:
 قره‌بگلو، مینو؛ غفاری، عباس و سینمار اصل، رعنا. (۱۴۰۳). تأثیر احساس جمعی بر شکل‌گیری قرارگاه‌های رفتاری (مورد مطالعاتی: باهمستان‌های آیینی شهر تبریز). *باغ نظر*, ۲۱ (۱۳۰)، ۶۱-۷۶.

